

Ks. Jacek Wojda*

Czytać historię Jezusa z Nazaretu w Ewangelii wg św. Łukasza

Treść: Wstęp; 1. Wydarzenia i elementy chronologii; 2. Struktura literacka a wydarzenia; 3. Tytuł Łukaszwego dzieła; Zakończenie; Streszczenie: Reading the history of Jesus Christ in the Gospel according to St. Luke.

Słowa kluczowe: Ewangelia wg św. Łukasza, historia, wydarzenia, struktura literacka, tytuł Ewangelii.

Keywords: Gospel, St. Luke, history, events, literal structure, title of Gospel.

Wstęp

Ewangelia wg św. Łukasza jest szczególnie interesująca z punktu widzenia historycznego¹. Jest ona dokumentem historycznym, ale również dokumentem opowiadającym historię, której głównym bohaterem jest Jezus z Nazaretu. W czytaniu tej historii istotne są wydarzenia przytaczane przez jej autora. Chcąc ją przybliżyć użyjemy kryterium wydarzeniowego, czyli weźmiemy pod uwagę

* Autor jest księdzem diecezji siedleckiej. Od 2006 roku doktor teologii, pracownik naukowy w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie (Seksja św. Jana Chrzciciela); wykładowca historii Kościoła w WSD diecezji siedleckiej oraz w Instytucie Teologicznym w Siedlcach; lektor języka łacińskiego w tymże Instytucie. Zainteresowania: początki Kościoła i jego historia, metodologia historii, patrologia, filozofia, archeologia, duchowość.

¹ Refleksja o metodologii Ewangelii wg św. Łukasza została zaproponowana w artykule: J. Wojda, *Ewangelia wg św. Łukasza jako dokument historyczny w świetle Dawnych dziejów Izraela Józefa Flawiusza*, „Studia Elckie” 14 (2012), s. 289-310; zob. J. Kudasiewicz, H. Witczyk, *Jezus i Ewangelie w ogniu dyskusji*, Kielce 2011.

rozgrywające się wydarzenia i dokonamy ich kwalifikacji². Nie chcemy ustalać dokładnej chronologii wydarzeń lecz jedynie uchwycić ich wydźwięk i koherencję w relacji Łukasza³. Zaproponujemy strukturę historyczno-literackiej, stosownie do analizy wydarzeniowej. Zostanie też podjęta próba nadania jej nazwy, tytułu.

1. Wydarzenia i elementy chronologii

Łukasz zaświadcza o swoim historycznym warsztacie we wstępie do opowiadania o Słowie⁴. Ów wstęp jest oryginalny w stosunku do wstępów pozostałych ewangelistów, czyli Mateusza, Marka i Jana. Użyte w nim słowa nie są bez związku z zamierzonym dziełem⁵. Ukazują bowiem ogólny jego historyczny program, którego realizację wyraża np. próba zbudowania chronologii opisywanych dziejów. Kadrem chronologicznym jest dla Łukasza polityczna struktura ówczesnego świata: Królestwo Żydowskie oraz Imperium Rzymskie. Odniesieniami czasowymi są panujący cesarze August i Tyberiusz oraz królowie i tetrarchowie tacy, jak: Herod Wielki, Archelaos, Herod Antypas, Filip. Łukasz zna wydarzenia wokół Słowa i przekazuje je z troską historyka. Przykładem tego jest rozdział trzeci jego Ewangelii, dotyczący m.in. postaci Jana Chrzciciela, który pokrywa się tematycznie z trzecim rozdziałem Ewangelii wg Mateusza, ale zawiera zdecydowanie więcej danych historycznych.

Mateusz zapisał:

„W owym czasie wystąpił Jan Chrzciciel i głosił na Pustyni Judzkiej te słowa: „Nawróćcie się, bo bliskie jest królestwo niebieskie”. Do niego to odnosi się słowo proroka Izajasza” (Mt 3, 1-2).

Łukasz wprowadził wiele elementów natury historycznej. Napisał:

² Zob. X. Léon-Dufour, *Les Évangiles et l'histoire de Jésus*, Paris 1963; J. Kudasiewicz, *Dawne a współczesne ujęcie historyczności Ewangelii*, „Ateneum Kapłańskie” 72 (1969), s. 427-444. O faktach i wydarzeniach jako pojęciach fundamentalnych historii, zob. J. Leduc, V. Marcos-Alvarez, J. Le Pellec, *Construire l'histoire*, Midi-Pyrénées 1998, s. 52-57.

³ M. Wojciechowski, *Daty z życia Jezusa*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 40 (1987) nr 3, s. 202-214. Autor podaje dokładne dane chronologiczne z życia Jezusa i ich uzasadnienie.

⁴ Zob. J. Nolland, *Word biblical commentary 35A Luke 1-9:20*, Dallas, Texas: Word Books, Publisher 1989, xxxi: „Luke provides his Gospel with a preface which is clearly in the style of Hellenistic literary prologues. Biographies and rhetorical works had such prefaces, but Luke's invites particular comparison with those attached to historical works and those attached to treatises on various subjects”.

⁵ R. Morgenthaler, *Die lukanische Geschichtsschreibung als Zeugnis. Gestalt und Gehalt der Kunst des Lukas*, t. 2: Gehalt, Zürich 1949, s. 96, za: Fr. Mickiewicz, *Ewangelia wg. św. Łukasza 1-11 (cz.1). Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament*, Częstochowa, Edycja św. Pawła 2011, s. 46. Mickiewicz odwołując się do rozważań Morgenthalera na temat rodzaju literackiego Ewangelii Łukaszowej stwierdza, że „Łukasz z jednej strony powziął zamiar stworzenia dzieła historycznego, z drugiej zaś chciał spełnić funkcję świadka, przy czym na każdej stronicy swego dzieła występuje zarówno jako historyk, jak też jako świadek”; zob. Fr. Mickiewicz, *Świadkowie zbawczego posłannictwa oraz mesjańskiej i boskiej godności Jezusa w Pismach św. Łukasza i św. Jana*, Ząbki 2003.

„Było to w piętnastym roku rządów Tyberiusza Cezara. Gdy Poncjusz Piłat był namiestnikiem Judei, Herod tetrarchą Galilei, brat jego Filip tetrarchą Iturei i kraju Trachonu, Lizaniasz tetrarchą Abileny; za najwyższych kapłanów Annasza i Kajfasza skierowane zostało słowo Boże do Jana, syna Zachariasza, na pustyni. Obchodził więc całą okolicę nad Jordanem i głosił chrzest nawrócenia dla odpuszczenia grzechów, jak jest napisane w księdze mów proroka Izajasza” (Łk 3, 1-4).

Wersja Łukasza wystąpienia Jana Chrzciciela jest realizacją historycznego zamysłu autora⁶.

Zresztą pierwsze trzy rozdziały Ewangelii Łukaszowej posiadają tytuły wyraźnie chronologiczne: pierwszy stoi pod znakiem króla Heroda, drugi cesarza Augusta, trzeci cesarza Tyberiusza. Wspomniani władcy „patronują” wydarzeniom zbawczym, które rozgrywają się w kontekście paschy Jezusa w Jerozolimie. Ta zaś stoi pod znakiem Poncjusza Piłata, przedstawiciela cesarza rzymskiego, (rozd. 23) i wspomnianych już wcześniej, w trzecim rozdziale, najwyższych kapłanów Annasza i Kajfasza a także epizodycznie króla Heroda Antypasa. Jerozolima stanowi centrum historii Łukasza. Druga jego księga – Dzieje Apostolskie – ma swój finał w Rzymie, stolicy Cesarstwa. Łukasz pisząc i redagując opowiadanie o Jezusie szuka niejako danych chronologicznych minionego czasu. Tworząc zaś Dzieje Apostolskie ma się wrażenie, jakby autor był bliski opisywanych wydarzeń. On nie miał potrzeby odwoływać się do cesarzy, by zachować ramy historyczne opowiadania, chociaż czyni wzmiankę o Klaudiuszu (Dz 11, 28). Dla niego namiestnicy Rzymu stanowili potwierdzenie wiarygodności jego relacji o wydarzeniach minionego czasu.

Analizując elementy chronologiczne dzieła Łukaszowego dostrzegamy, iż przełomowym okresem dla opowiadanej historii jest piętnasty rok panowania Tyberiusza Cezara. Ta historyczna wzmianka otwiera działalność religijną Jana, syna Zachariasza, i chrzest Jezusa przez Jana. Obejmuje również ostatnią Paschę Jezusa w Jerozolimie. Jej ważność u kresu ziemskiej egzystencji Jezusa prowokuje pytanie, czy była ona wydarzeniem, któremu Łukasz wyznaczył szczególne miejsce w swojej pracy. Niewątpliwie różne fakty pokrewne wyznaczają dynamikę i logikę historii Łukaszowej.

Jezus jako Żyd przybył do Jerozolimy na święta Paschy. Wielu autorów komentujących Ewangelię wg św. Łukasza widzi w niej długą drogę Jezusa, którą

⁶ Można porównać także miejsce genealogii Jezusa u Mt (1, 1-17) i u Łk (3, 23-38). W dziele Mateusza jej miejsce nawiązuje do historii zbawienia rozgrywającej się wśród Żydów i wyraźnie sugeruje kontekst żydowski. U Łukasza zaś umieszczenie jej podyktowane jest, wydaje się, projektem historycznym autora, który ma na uwadze to, co jest ważne również dla narodów. Jej treść jest również bardziej „historyczna”, niż mistyczna, zaczynająca się od lat Jezusa u początków Jego publicznej działalności i jego ziemskiego pochodzenia.

pokonuje idąc do Świętego Miasta (Łk 9, 51-19, 28)⁷. Mówi on o wielu wydarzeniach i zdarzeniach, które miały miejsce od momentu przybycia Jezusa do Jerozolimy. Szczególnie ważny jest czas Jego wejścia w klimat paschy żydowskiej, Jego wydanie władzom religijnym i politycznym oraz konsekwencje tego aktu, śmierć na krzyżu i chwalebną rezurekcję. Obecność Jezusa w Jerozolimie podczas paschy jest w zgodzie z kalendarzem religijnym obowiązującym w Izraelu. Łukasz wie dobrze o tym i nie ma wyboru, aby odnosić swoją narrację do wydarzeń czy osób z Imperium Rzymskiego. Umieszcza wręcz teologicznie wydarzenia paschalne Jezusa dokładnie w czasie paschy żydowskiej⁸. Jest to historia wewnątrz żydowska, związana z przejściem Izraelitów, paschą, z niewoli egipskiej do Ziemi Obiecanej (Wj 11). Pascha Jezusa jest to czas pobożnego Żyda, który kultywuje religijną tradycję swego narodu, ale Jezus nada jej nowy sens. W nowy sposób wypełni jej czas. On w tym świętym czasie realizuje misję wydania na ofiarę swego Ciała i Krwi, dokonując nowego, tym razem duchowego, wyzwolenia, już nie tylko jednego narodu, ale całej ludzkości. Opowiadanie o spożywaniu rytualnego posiłku paschalnego wyjawia tę myśl i związany z nią czyn Jezusa. To kulminacyjne wydarzenie w życiu Jezusa miało charakter wybitnie religijny. Jednak ludzie z Jego otoczenia, szczególnie uczniowie, nie w taki sposób wyobrażali uwieńczenie dzieła, o którym On nauczał i którego dokonał.

Nauczyciel z Nazaretu przyciągał swoimi słowami i czynami rzesze ludzi. Był ich pasterzem i lekarzem. Nauczał ich o Bogu: czytał Pismo w synagogach i wyjaśniał – odnosząc słowa do siebie – tak w Nazarecie w czasie pierwszego wystąpienia, jak i wtedy, kiedy przyszli do niego wysłannicy Jana Chrzciciela pytając czy jest Mesjaszem, który miał przyjść. Uczył miłości do drugiego człowieka, ganił nieczułość serc na biedę, głosił miłosierdzie Boże i pokrzepienie u Niego. Szczególnie związał ze sobą uczniów, których powołał, aby Mu towarzyszyli. Stał się propagatorem odnowionej i oczyszczonej religijności. Stąd wynikło wiele konfliktów i dysput z religijnymi elitami ówczesnego Izraela. Jednocześnie zaczął odsłaniać, co czekało go w Jerozolimie: wydanie na śmierć, męka, ale również zmartwychwstanie. I to właśnie było celem jego wędrowania do Jerozolimy.

Ten Jezus, człowiek o takiej renomie i powodzeniu u licznych tłumów, co pokazał Jego wjazd do Jerozolimy na kilka dni przed świętem Paschy, przy udziale rozradowanej rzeszy jej mieszkańców, staje się przedmiotem potępienia.

⁷ Zob. Cl. Tassin, J. Hervieux, H. Cousin, Al. Marchadour, *Les évangiles, textes et commentaires*, Bayard 2001, s. 671-771; red. A. Jankowski, *Wstęp do Ewangelii według św. Łukasza*, w: *Biblia Tysiąclecia*, wyd. 3, Poznań, Warszawa 1982, s. 1179.

⁸ Tradycja synoptyczna, różniąc się od Janowej, która umieszcza śmierć Jezusa w dzień przygotowania Paschy, mówi o śmierci Jezusa w dzień Paschy, co dla obyczajów żydowskich trudne jest do zaakceptowania. Łukasz i inni synoptycy wysuwają na pierwszy plan teologiczny motyw śmierci Jezusa, zob. M. Quesnel, *Jésus-Christ*, Flammarion 1994, s. 34.

Dokonuje się to na skutek spisku religijnych władz Izraela z arcykapłanem na czele. Czy taki koniec Jezusa miał być wydarzeniem kulminacyjnym w Jego życiu? On taki koniec przepowiedział. Ale w jaki sposób taki koniec może być wielkim wydarzeniem? Jego ostatnie dni wydają się być końcem czegoś wielkiego, a nie początkiem czegoś nowego. Takim wydarzeniem mógłby być Jego chrzest nad Jordanem. On miał charakter wydarzenia przełomowego. Teraz miał podzielić los Jana, syna Zachariasza. W Jerozolimie była bardziej klęska niż apogeum Jego misji klęska. Takie odczucia przepełniały serca nie tylko uczniów idący do Emaus po śmierci Jezusa (J 24, 13-35)

A jednak wg Jezusa było to błogosławione apogeum Jego misji. On był w pełni świadomy roli, jaką miał spełnić w Jerozolimie w czasie żydowskich świąt paschalnych. Idąc za Jego myślą, przekazywaną przez uczniów, poznajemy na czym polega wydarzenie jerozolimskie, którego protagonistą jest Jezus. Wszystko zatrzymałoby się na Jego klęsce, gdyby nie było dalszego ciągu wydarzeń z Wieczernika, z Ogrodu Oliwnego, z Jerozolimy, z Kalwarii oraz z pobliskiego ogrodu – cmentarza. Tym dalszym ciągiem jest pusty grób odkryty przez kobiety, towarzyszące Jezusowi z Galilei w drodze do Jerozolimy i biorące udział w tragicznych wydarzeniach jerozolimskich. To jest podkreślone przez Łukasza, który niejako „jednym tchem” opowiada o obecności niewiast przy złożeniu do grobu ciała Jezusa, o przygotowaniu wonności i olejków oraz przyjsciu do grobu z wonnościami w pierwszy dzień tygodnia (Łk 23, 52 - 56; 24, 1 - 3).

Dalszym ciągiem „sprawy” Jezusa jest pusty grób odkryty przez Piotra, za-intrygowanego lub zaniepokojonego wieścią przyniesioną przez owe niewiasty. Kontynuacją historii są interwencje wysłanników Bożych i żyjącego Jezusa wobec niewiast przy grobie Jezusa, wobec uczniów w drodze do Emaus oraz wobec apostołów, pozostających w bezpiecznym miejscu. Obecność żyjącego Jezusa od nowa i w nowy sposób zmienia całą sytuację ludzi z najbliższego otoczenia Mistrza z Nazaretu. Tu dokonuje się nowe poznanie Jego tożsamości i nowe spojrzenie na jego misję a w szczególności na ostatnie dni Jego życia. To od tego momentu w konkretnym czasie, w którym misteryjnie obecny jest Pan zmartwychwstały, Jego śmierć jest rozumiana jako zwycięstwo, a nie klęska. Okazało się, że dramat Kalwarii był nie tylko punktem kulminacyjnym historii Nauczyciela z Nazaretu, ale początkiem nowej historii świata.

Było to wydarzenie wyjątkowe, przeciwne prawom historii i przeciwne logice ludzkiego rozumowania, gdzie liczą się sława, bogactwo, władza, zwycięstwa militarne itp. U Jezusa wszystko było odwrotnie. On nie ma ani bogactwa – sprzedany za 30 srebrników, ani władzy – wyśmiany w przebraniu króla i władcy, ani sławy – obrzucany złorzeczeniami, spotwarzany i uznany za bluźniercę, ani dobrej opinii – skazany jak złoczyńca, ani zwycięstwa militarnego – pojmany w Ogrójcu wśród uczniów „swych rycerzy”, mających jedynie dwa miecze, ani

spokojnej śmierci – umierał na krzyżu, na którym śmierć należała od najbardziej długotrwałych i bolesnych, ani wyglądu – jego oblicze i ciało zmaltretowane, ani normalnego pochówku – nie było czasu, aby umyć Jego ciało i nałożyć na nie olejki. Dano mu krzyż jako znak hańby i potępienia, a On go nie odepchnął.

Pascha Jezusa obejmująca rytualną wieczerzę, wydanie, sąd, męka, śmierć i zmartwychwstanie jest Jego największym zwycięstwem. Dotyczy ono bowiem śmierci i każdego kryjącego się za nią zła czyli grzechu niszczącego więź człowieka z Bogiem. Jest to również zwycięstwo nad Szatanem, który „odstąpił aż do czasu”, pokonany przez Jezusa w czasie kuszenia na Pustyni Judzkiej (Łk 4, 13). Ten czas przypada na ostatnią Paschę. Szatan jest obecny w walce duchowej Jezusa w tym czasie; wtedy bowiem Jezus wyznaje jak bronił Piotra przez Złym (Łk 22, 31 - 32)⁹. Jezus jest ostatecznie niepokonany ani przez moce duchowe ani przez moce ziemskie.

Sposób, w jaki to zwycięstwo się dokonało, jest jeszcze raz wyjaśnione przez Jezusa po wydarzeniach paschalnych. Łukasz zapisał Jego słowa skierowane do uczniów w drodze do Emaus: „Czyż Mesjasz nie miał tego cierpieć, aby wejść do swojej chwały?” (Łk 24, 26) i zaadresowane do zgromadzonych w Jerozolimie uczniów i apostołów: „Tak jest napisane: Mesjasz będzie cierpiał i trzeciego dnia zmartwychwstanie ” (Łk 24, 46). Wcześniej Jezus sam przepowiadał po trzykroć wydarzenie jerozolimskie, którego miał być głównym autorem i bohaterem. To wydarzenie naznaczone było cierpieniem Mesjasza. Historycznie nie dało się tego nie zauważyć. Łukasz wskazuje również, że stało się to na podstawie Pism, które przepowiadały prorocko dzieło mesjańskie Pomazańca Pańskiego.

Czyż nie tutaj znajdujemy klucz do świętych Pism żydowskich i do osoby Pana Jezusa? Jest tu z pewnością klucz do Ewangelii oraz do całego dzieła Łukaszowego.

„Potem rzekł do nich: «To właśnie znaczyły słowa, które mówiłem do was, gdy byłem jeszcze z wami: Musi się wypełnić wszystko, co napisane jest o Mnie w Prawie Mojżesza, u Proroków i w Psalmach». Wtedy oświecił ich umysły, aby rozumieli Pisma, i rzekł do nich: «Tak jest napisane: Mesjasz będzie cierpiał i trzeciego dnia zmartwychwstanie, w imię Jego głoszone będzie nawrócenie i odpuszczenie grzechów wszystkim narodom, poczynawszy od Jerozolimy. Wy jesteście świadkami tego. Oto Ja ześlę na was obietnicę mojego Ojca. Wy zaś pozostaniecie w mieście, aż będziecie przyobleczeni mocą z wysoka»” (Łk 24, 44 - 49).

W kontekście religii żydowskiej, gdzie pierwszorzędną rolę odgrywają Pisma, Jezus wyjaśnia swoje życie. Szczególnie ważnym wydaje się słowo *dei'* - musiało się wypełnić. Dzieje Jezusa nie były dziełem przypadku, lecz przebiegały

⁹ Jan w swej Ewangelii mówi wprost (J 12, 31; 13, 2; 14, 30) o uczestnictwie szatana w dziele zniszczenia Jezusa i zburzenia jedności między Nim a Jego uczniami.

wg planu, którego autorem był Bóg. Jest to niezwykle punkt w ostatnich wierszach Ewangelii Łukaszej. Ten plan ma swój dalszy ciąg, którego realizację pokaże Łukasz w drugiej księdze swego dzieła, czyli w *Dziejach Apostolskich*¹⁰.

Znając już główne wydarzenie Ewangelii wg Łukasza i sposób dokonania dzieła przez Mesjasza oraz jego zgodność z planem Bożym, można zapytać czy już na początku Ewangelii autor nie umieszcza myśli wskazującej na przebieg wydarzeń aż do tego najważniejszego momentu. Może umieszcza jakąś myśl odpowiadającą wskazanemu przez nas fragmentowi, w którym dostrzegliśmy klucz do całej Ewangelii? Dzieje Apostolskie zawierają na początku taką myśl przewodnią. Jednak czytając pierwszy rozdział Ewangelii, dostrzegamy, że autor nie odkrywa wszystkiego na początku np. w zwiastowaniu Maryi, że zostanie Matką Syna Bożego. To spostrzeżenie jest świadectwem, że objawienie przychodzi stopniowo: Bóg, którego interwencję Łukasz opisuje, nie wyjawia wszystkiego na raz, ale z biegiem czasu. Maryja rozważa stopniowo treści objawione, których jest uczestniczką i świadkiem. W pierwszych wersetach i paragrafach Ewangelii nie znajdujemy wzmianki o Mesjaszu cierpiącym, ale tylko o Synu Bożym przychodzącym zasiąść na tronie Dawida. Maryja jest świadoma, że zbawienie przychodzi, wyśpiewuje to w Magnificat. Dopiero scena przedstawienia Jezusa w świątyni Jerozolimskiej przynosi odkrycie bólu, jaki Matka przeżyje z powodu Syna, któremu sprzeciwić się będą. Właściwy początek, zwany prologiem, wskazuje na Słowo, które Łukasz chce napęłnić treścią od początku do końca wg logiki Boga, a nie człowieka. Można w tym widzieć jeszcze jedno świadectwo, że ta księga Łukasza to historia, a nie symbole wiary¹¹ czy katechizm. Jest to historia, której przedmiotem jest Słowo. Ona odczytuje fakty, które miały miejsce i interpretuje je, lecz nie wymyśla ich, pozostając skromnie przy dostępnych danych, aby wyjaśnić realizację planu Bożego zbawienia w Chrystusie.

Łukasz pragnie opisać i wyjaśnić od początku do końca fakty rozgrywające się wokół Jezusa, którego nazywa we wstępie Słowem. Rozpoczyna więc od zdarzeń prowadzących do pojawienia się Go na świecie, a kończy Jego odejściem do Ojca. Wskazaliśmy kluczowość ostatniej Paschy Jezusa. Łukasz żyje w czasie odległym od wydarzeń wokół Jezusa, z których pierwszym głoszonym publicznie była Jego ostatnia Pascha: męka, śmierć i zmartwychwstanie. Redagował swe „Pamiętniki” o Słowie po 62 roku. Najprawdopodobniej pod koniec lat sześćdziesiątych lub siedemdziesiątych¹². Aby lepiej zrozumieć ten

¹⁰ Zob. C.H. Cosgrove, *The Divine Dei' in Luke-Acts: Investigations into the Lukan Understanding of God's Providence*, „Novum Testamentum” 26 (1984), s. 168-190.

¹¹ Zob. J. Guitton, *Kościół współczesny*, przekł. B. Majchszak, J. Bednarek, J. Rybałt, Warszawa 1965, s. 214.

¹² J. Nolland, *Word biblical commentary 35A Luke*, dz. cyt., xxxviii-xxxix.

czas kulminacyjny i pogłębić sens tego, co się wydarzyło, Łukasz wraca do genezy Słowa. I to świadczy o dociekliwości historycznej i teologicznej Łukasza.

Geneza historii Słowa zaczyna się od faktu zwiastowania narodzin Jana, syna Zachariasza i narodzin Jezusa. Istotnym dla historii i zbawienia jest narodzenie wcielonego Syna Bożego, także Jego chrzest, rozpoczynający Jego misję ewangelizacyjną. Wszystkie następne wydarzenia zmierzają ku Passze Jezusa, która stanowi „godzinę” Jezusa, na którą przyszedł. Przypomnijmy, że w drugiej księdze dzieła Łukaszowego, historia Jezusa rozpoczyna się od zesłania Ducha Świętego. Z tego wydarzenia „wypływają” wszystkie inne¹³. Wydarzenie paschalne rozgrywające się wokół Jezusa ma miejsce w Jerozolimie i w okolicach Miasta Świętego. Jerozolima znajduje się w Judei. Wszystkie drogi szkicowane przez Łukasza wiodą w stronę owego miasta. Ewangelista podkreśla, że „gdy dopełniły się dni Jego (Jezusa) wzięcia (z tego świata), postanowił udać się do Jerozolimy” (Łk 9,51). W jej stronę zmierzają liczne osoby związane z Jego osobą.

2. Struktura literacka a wydarzenia

Uwzględniając elementy chronologii księgi Łukasza, mając też na uwadze kalendarz liturgiczny żydowski, odnośnie do obchodów paschy, oraz przyjmując kryterium wydarzeniowe, możemy odtworzyć następującą strukturę treści trzeciej Ewangelii.

Prolog 1, 1-4

I. Przygotowanie przyjścia Jezusa: za czasów króla Heroda od ok. 8 r. przed Chr.

1. Zwiastowanie i poczęcie Jana – 1, 1-25
2. Zwiastowanie i poczęcie Jezusa – 1, 26-38
3. Nawiedzenie Elżbiety przez Maryję – 1, 39-56
4. Narodzenie Jana, syna Zachariasza – 1, 57-80

II. Narodziny Jezusa i dzieciństwo: za czasów cesarza Augusta od ok. 7 r. przed Chr.

1. Narodzenie Jezusa w Betlejem w Judei – 2, 1-7
2. Pasterze u dziecięcia Jezus – 2, 8-20
3. Obrzezanie Jezusa – 2, 21
4. Ofiarowanie Jezusa w świątyni w Jerozolimie – 2, 21-38
5. Powrót do Nazaretu w Galilei – 2, 39-40
6. Jedna z corocznych pielgrzymek rodziny Jezusa do Jerozolimy na święto Paschy – 2, 41-52

¹³ Zob. J. Wojda, *Pierwsza historia Kościoła: Dzieje Apostolskie Łukasza a Historia kościelna Euzebiusza z Cezarei*, „Vox Patrum” 30 (2010) t. 55, s. 686-690.

III. Przygotowanie wystąpienia Jezusa: za rządów cesarza Tyberiusza i innych władców panujących w Izraelu od ok. 27 r. przed Chr.

1. Wystąpienie Jana, syna Zachariasza i jego działalność w okolicy nad Jordanem – 3, 1-14
2. Świadectiono Jana o Mesjaszu – 3, 15-18
3. Los Jana – 3, 19-20

IV. Czas chrztu Jezusa i Jego przygotowania do mesjańskiej misji

1. Chrzest Jezusa – 3, 21-22
2. Rodowód Jezusa – 3, 23-38
3. Kuszenie Jezusa na Pustyni – 4, 1-13

V. Czas nauczania i cudów Jezusa

1. Wystąpienie w synagodze w Nazarecie – program działalności – 4, 14-30
2. Jezus w Kafarnaum: uzdrowienie opętanego i teściowej Piotra – 4, 31-43
3. Powołanie nad jeziorem Geneszaret pierwszych uczniów z Piotrem – 5, 1-11
4. Uzdrawienie trędowatego w mieście – 5, 12-16
5. Uzdrawienie paralityka i odpuszczenie grzechów – 5, 17-26
6. Powołanie Lewiego i uczta dla Jezusa – 5, 27-32
7. Nauka o postach – 5, 33-39
8. Nauka o znaczeniu szabatu: łuskanie kłosów i uzdrowienie – 6, 1-11

VI. Czas działalności w otoczeniu dwunastu Apostołów

1. Wybór dwunastu – 6, 12-16
2. Wielka nauka z błogosławieństwami na czele – 6, 17-49
3. Prośba i uzdrowienie sługi setnika z Kafarnaum – 7, 1-10
4. Wskreszenie młodzieńca z Naim – 7, 11-17
5. Świadectiono Jezusa o Janie Chrzcicielu – 7, 18-35
6. Nawrócenie jawno grzesznicy – 7, 36-50
7. Nauczanie przypowieści o siewcy i lekcja dla uczniów – 8, 1-21
8. Uciszenie burzy na jeziorze – 8, 22-25
9. Uzdrawienia: opętanego w kraju Gergezeńczyków – 8, 26-39
10. Uzdrawienie kobiety cierpiącej na krwotok i wskreszenie córki Jaira – 8, 40-56

VII. Czas zaangażowania Apostołów w misję mesjańską Jezusa i wtajemniczenia w Jego plan

1. Posłanie Apostołów – 9, 1-6
2. Zainteresowanie Heroda Antypasa Jezusem – 9, 7-9
3. Pierwsze rozmnożenie chleba w okolicy Betsaidy – 9, 10-17
4. Wyznanie Piotra i pierwsze wtajemniczenie uczniów w szczegółowy plan mesjański Jezusa: męka, śmierć i zmartwychwstanie – 9, 18-27
5. Przemienienie na górze wobec trzech uczniów – 9, 28-36
6. Lekcja z uzdrowienia epileptyka – 9, 37-43a
7. Drugie wtajemniczenie uczniów: męka Jezusa – 9, 43b-45
8. Wygórowane ambicje uczniów Jezusa – 9, 46-48
9. Protest przeciw komuś, kto w imię Jezusa wyrzucał złe duchy – 9, 49-50

VIII. Czasowy przełom misji Jezusa: wejście na drogę ku Jerozolimie i liczniejsze akcje uczniów

1. Droga przez Samarię – 9, 51-56
2. Trzej potencjalni uczniowie Jezusa – 9, 57-62
3. Posłanie siedemdziesięciu dwóch uczniów – 10, 1-12
4. Groźby wobec miast – 10, 13-16
5. Sprawozdanie z misji siedemdziesięciu dwóch uczniów – 10, 17-24
6. Nauka o miłości bliźniego – 10, 25-37

IX. Drugi etap czasowy podróży do Jerozolimy: rosnący sprzeciw wobec misji Jezusa

1. Pobyt w domu Marii i Marty – 10, 38-42
2. Nauka modlitwy – 11, 1-13
3. Władza Jezusa nad złym duchem – 11, 14-26
4. Jezus błogosławiony przez kobietę z tłumu – 11, 27-28
5. Lekcja Jezusa wobec żądających znaków: znak Jonasza – 11, 29-36
6. Napiętnowanie faryzeuszów i uczonych w Piśmie – 11, 37-54
7. Nauki o męstwie w czasie prześladowań – 12, 1-12
8. Ostrzeżenia przed zbytnią troską o dobra materialne – 12, 13-34
9. Zachęta do czuwania i wierności oraz do opowiedzenia się po stronie Jezusa – 12, 35-53
10. Uwagi o znakach czasu i wezwanie do nawrócenia – 12, 54-59; 13, 1-9

11. Uzdrawienie kobiety w szabat i nauka o Królestwie Bożym – 13, 10-21

X. Kolejny etap czasowy podróży do Jerozolimy: orędzie o Miłosierdziu Bożym

1. Ostrzeżenie przed lekceważeniem spraw zbawienia – 13, 22-30
2. Zagrożenie życia Jezusa ze strony Heroda – 13, 31-33
3. Lamentacja nad miastem Jeruzalem – 13, 34-35
4. Uczta u faryzeusza i nauki o gościnności – 14, 1-24
5. Wymagania wobec uczniów Jezusa – 14, 25-35
6. Nauka o miłosierdziu Bożym wobec przeciwników Jezusa i Jego otwarcie na grzeszników – 15, 1-32
7. Nauki o niebezpieczeństwie gromadzenia bogactw – 16, 1-31
8. Wskazania o zgorszeniu, przebaczeniu, wierze i pokorze – 17, 1-10

XI. Zbliżanie się do Jerozolimy: bliskość Królestwa Bożego

1. Uzdrawienie dziesięciu trędowatych – 17, 11-19
2. Nauki o przyjsciu Królestwa i Syna Człowieczego – 17, 20-37
3. Lekcje o modlitwie – 18, 1-14
4. Jezus i dzieci – 18, 15-17
5. Pytanie bogatego człowieka o zbawienie – 18, 18-30
6. Zapowiedź męki i zmartwychwstania w Jerozolimie – 18, 31-34
7. Jezus w Jerychu: niewidomy i Zacheusz – 18, 35-28

XII. Przybycie Jezusa do Jerozolimy: Jezus a świątynia

1. Uroczysty wjazd do Jerozolimy i płacz nad miastem – 19, 19-44
2. Oczyszczenie świątyni – 19, 45-46
3. Codzienne nauczanie Jezusa w świątyni i kontrowersyjna postawa wobec władz religijnych: władza Chrystusa, przypowieść o przewrotnych rolnikach, sprawa podatku, sprawa zmartwychwstania – 19, 47-48. 20, 1-47.
4. Ofiara wdowy do skarbony świątynnej – 21, 1-4
5. Nauka o zniszczeniu świątyni i miasta oraz o przyjsciu Syna Człowieczego – 21, 5-38

XIII. Czas Paschy Jezusa w Jerozolimie: zdrada, męka, śmierć i zmartwychwstanie

1. Sekretna decyzja o straceniu Jezusa – 22, 1-6
2. Przygotowania do uczty paschalnej – 22, 7-13

3. Uczta paschalna: rytualne wydanie się Jezusa na śmierć, ujawnienie zdrajcy, spór o pierwszeństwo, ostrzeżenie Piotra i zachęta do walki – 22, 14-38
 4. Czuwanie Jezusa na Górze Oliwnej i Jego pojmanie – 22, 39-54a
 5. Pilnowanie Jezusa w domu najwyższego kapłana i postawa Piotra – 22, 54b-65
 6. Sąd nad Jezusem przed Wysoką Radą, przed Piłatem i przed Herodem – 22, 66-71. 23, 1-12
 7. Wydanie wyroku – śmierć krzyżowa – 23, 13-25
 8. Droga krzyżowa, ukrzyżowanie i śmierć – 23, 26-46
 9. Złożenie ciała Jezusa do grobu – 23, 47-56
 10. Odkrycie pustego grobu – 24, 1-12
 11. Uczniowie w drodze do Emaus a Żyjący Jezus – 24, 13-32
 12. Zmartwychwstały Jezus z Apostołami w Jerozolimie – 24, 33-49
- XIV. Odejście zmartwychwstałego Jezusa od uczniów na Górze Oliwnej i ich świątynne czuwanie – 24, 50-53

Istnieją inne propozycje uporządkowania treści księgi Ewangelii Łukaszej. Zawierają one ideę podróży Jezusa do Jerozolimy, która obejmuje największą partię jej tekstu¹⁴. W Biblii Tysiąclecia znajdujemy następującą strukturę literacką tej księgi: Przedmowa 1, 1-4, Narodzenie i życie ukryte Jana Chrzciciela i Jezusa 1, 5 – 2, 52, Przygotowanie do działalności Jezusa 3, 1 – 4, 13, Działalność Jezusa w Galilei 4, 14 – 9, 50, Podróż do Jerozolimy 9, 51 – 21, 38, Męka i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa 22, 1 – 24, 53.

Biblia Jerozolimka prezentuje nam podobny podział materiału: Prolog, 1, 1-4, Narodzenie i życie ukryte Jana Chrzciciela i Jezusa 1, 5 – 2, 52, Przygotowanie do działalności Jezusa 3, 1 – 4, 13, Działalność Jezusa w Galilei 4, 14 – 9, 50, Podróż do Jerozolimy 9, 51 – 19, 27, Działalność Jezusa w Jerozolimie 19, 28 – 21, 38, Męka 22, 1 – 23, 56, Po zmartwychwstaniu 24, 1 – 53¹⁵.

Zdążanie Jezusa do Jerozolimy wpisuje się w kryterium wydarzeniowe zrozumienia Łukaszeckiego dzieła. Jednak przytoczone podziały biorą pod uwagę przede wszystkim kryterium rzeczowe w porządkowaniu treści Ewangelii. Nie

¹⁴ Zob. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Warszawa 1986, 251-256; Łukasz – ewangelista historii zbawienia, „Roczniki Teologiczno Kanoniczne” 32 (1985), z. 1, s. 77.

¹⁵ Podział wg oryginału w jęz. fr. *La Bible de Jérusalem*, red. R. de Vaux, P. Benoit, L. Cerfaux, Paris 2000. Polskie wydanie BJ daje tytuł Męka i Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa od 22, 1 do 23, 56, a następnie tytuł Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa – rozdz. 24. <http://jerezolimka.ovh.org/biblia/>; *Biblia Jerozolimka*, red. A. Cholewiński, Z. Kiernikowski, Poznań, Pallotinum 2006.

zawsze jest uwzględniany wskazany przez nas ważny element chronologiczny w dziele Łukaszowym. Np. pierwsza część w obu przytoczonych strukturach zatytułowana Narodzenie i życie ukryte Jana Chrzciciela i Jezusa (1, 5 – 2, 52) przyjmuje kryterium rzeczowe. Jeśli zostałby uwzględniony moment chronologiczny czyli „Za czasów Heroda, króla Judei” (1, 5) i następnie „W owym czasie wyszło rozporządzenie Cezara Augusta” (2, 1), akcent zostałby położony na narodziny Jezusa za panowania Cezara Augusta. Takie ujęcie byłoby w duchu prologu Łukasza. W tych podziałach i w mniejszych ich podtytułach można dostrzec również inne kryteria podziału, mianowicie kryterium literackie czyli biorące po uwagę słownictwo, kryterium wg bohaterów, wg geografii. Odnotować też można występujące kryterium teologiczne¹⁶.

Najnowszy komentarz biblijny do Ewangelii wg św. Łukasz proponuje układ ogólny dzieła, uwzględniający elementy literackie, geograficzne, teologiczne¹⁷.

Prolog (1, 1-4)

1. Narodzenie i dzieciństwo Jezusa i Jan Chrzciciela (1, 5 – 2, 52)
2. Wydarzenia przygotowując działalność Jezusa (3, 1 – 4, 13)
3. Działalność Jezusa na terytoriach Galilei (4, 14 – 9, 50)
4. Podróż Jezusa do Jerozolimy (9, 51 – 19, 28)
5. Działalność Jezusa w Jerozolimie (19, 28 -21, 38)
6. Droga Jezusa na krzyż (22, 1 – 23, 56)
7. Zmartwychwstanie Jezusa.

Wyżej zaproponowany przez nas układ treści Ewangelii wg Łukasza nieco inaczej porządkuje dzieło Łukaszowe, niż struktury wypracowane przez egzegetów i teologów. Zaproponowany podział bierze przede wszystkim pod uwagę logikę historii. Uporządkowanie różnych wydarzeń, zdarzeń i faktów wg kryterium wydarzeniowego wydaje się dobrze oddawać spójność dzieła Łukaszowego. Są bowiem perykopy, które jest trudno sklasyfikować i uporządkować egzegetom czy teologom będącym w poszukiwaniu jakiejś koherencji retorycznej lub teologicznej. Wtedy przychodzi z pomocą pamięć o narracji Łukasza badającego wydarzenia, które można zostawić jako takie bez szukania dla nich np. ciągłości

¹⁶ Fr. Mickiewicz, *Ewangelia wg św. Łukasza I-II*, dz. cyt., s. 53-57. Znajdujemy tu różne struktury literackie *Ewangelii wg św. Łukasza* proponowane przez: Th. P. Osborne, *Towards a new understanding of the structure of Luke's Gospel*, „Anacecta Cracoviensia”, 35 (2003), s. 189-205, C. Westermann, *Abriss der Bibeldkunde*, Stuttgart 1991, s. 157-162, K. Ziaja, *Problem struktury Ewangelii św. Łukasza we współczesnej egzegezie*, w: *Ad plenam unitatem*, Fs. A. Nossol, red. R. Porada, Opole 2002, s. 229-238, R. Meynet, *L'Évangile de Luc. Rhétorique sémitique*, Paris 2005.

¹⁷ Fr. Mickiewicz, dz. cyt., s. 56-57, zaprezentowawszy różnorodność struktur literackich Ewangelii Łukaszowej proponuje siedem głównych części, chcąc uwypuklić „kolejne etapy życia i działalności Jezusa, a także ważniejsze bloki tematyczne w Jego nauczaniu”.

teologicznej. Łukasz zestawia wydarzenia lub klasyfikuje je również wg specyfiki historii, to jest wg dziania się i pamięci o tym zachowanej. Dlatego spoglądając na narrację Łukasową możemy czasami nie zauważyć w szczegółach ścisłej logiki historii. Istnieją bowiem zestawienia faktów, czynów i nauk Jezusa niekiedy bez jakiegoś bliższego związku. Logika zaś występuje tam w szerszych ramach. Ta logika historii zachowuje swój wymiar teologiczny. Historia ta bowiem jest naznaczona interwencją Boga w dzieje człowieka. Łukasz porządkuje materiał źródłowy mając na uwadze pewien projekt teologiczny¹⁸.

Ewangelia Łukasza zaczyna się w świątyni i również kończy się w świątyni w Jerozolimie. Jest to zatem kryterium miejsca czyli przestrzeni. Wewnątrz zaś tej przestrzeni znajduje się element łączący i jednoczący ją. Jest nim podróż Jezusa do Jerozolimy. Droga do tegoż miasta jest również miejscem, w którym znajdują się różne miejscowości leżące między Nazaretem a Jerozolimą.

Jest jeszcze element czasu, w którym dokonują się wydarzenia. Czas ów wyznaczają autorytety ówczesnego świata, tak polityczne jak i religijne. Oni i ich decyzje stanowią w tej epoce kryterium obliczania czasu. Czas wyznacza również religia żydowska z jej świętymi dniami.

Wszystkie dokonania z przeszłości najszerzej łączy Pan Jezus swoją osobą. On jest Słowem, którego dzieje skrzętnie bada i układa Łukasz. Szczyt historii Jezusa jest wznoszony przez Niego samego, objawiającego się w świątyni, w czasie chrztu nad Jordanem, powołującego dwunastu i innych uczniów, skupiającego wokół siebie coraz więcej ludzi, przybywającego wreszcie, gdy dni Jego nadeszły, do Świętego Miasta. Ten szczyt ma miejsce w Jerozolimie, gdzie wypełnia On dzieło mesjańskie w czasie Paschy, wydając swoje życie, umierając i zmartwychwstając. Nie utracił tych uczniów, których wcześniej zgromadził, poza Judaszem, lecz po zmartwychwstaniu zespolił wszystkich na nowo. Oni przez opowiadanie Jego historii ukazują Go i podejmują misję zleconą przez Niego.

Moment, w którym Łukasz wyznacza koniec swego „Pamiętnika”, mianowicie wniebowstąpienie Jezusa, podkreśla wypełnienie misji przez Wcielone Słowo, ale też jest przedstawieniem „historycznym” Jego losu po zmartwychwstaniu¹⁹. Obecność zaś Jego uczniów w świątyni pozwala stwierdzić, że nie zaistniał rozłam w judaizmie, lecz, że istnieje już początek nowej misji wybranych przez Jezusa i oczekujących Obietnicy, aby nieść wieść o Słowie od Jerozolimy i aż po krańce ziemi. Jezus wypełnił to, co miał zrealizować. To ukazała Ewan-

¹⁸ Zob. St. Włodarczyk, *Święty Łukasz, teolog historii zbawienia*, Częstochowa, Edycja Świętego Pawła 1995.

¹⁹ Łukasz okazuje się teologiem historycznym. W Ewangelii wg św. Jana Pan Jezus schodzi ze sceny niepostrzeżenie, u Mateusza zostaje aż do skończenia świata. Marek zaś jednym wyrażeniem stwierdza, że Jezus został wzięty do nieba i zasiadł po prawicy Ojca.

gelia, opisując dzieje Jezusa od zapowiedzi Jego wejścia w czas i przestrzeń, aż do Jego wyjścia z czasu i ziemskich uwarunkowań egzystencji człowieka. W wydarzeniu Zesłania Ducha Św. wypełnia się kolejna Obietnica komunikacji między niebem a ziemią, co przedstawia Łukasz w drugiej swej księdze, czyli w *Dziejach Apostolskich*.

3. Tytuł Łukaszowego dzieła

Zaproponowana struktura Ewangelii wg Łukasza sugeruje refleksje o tytule, jaki ona nosi i ewentualnie, jaki można byłoby jej nadać. Wspomnieliśmy powyżej, że pierwotnie księga ta nie była od początku nazywana Ewangelią. W starożytności tytuły nadawano od pierwszych słów rozpoczynających dane dzieło, lub początkowej treści dzieła, jak mieliśmy tego przykład np. w „Dawnych dziejach Izraela” Józefa Flawiusza. Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, dzieło Jana „Na początku było Słowo” - Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Księga Łukasza nazywałaby się już nie tyle od jej pierwszych słów czyli „Ponieważ wielu próbowało” - Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι, które nic wprost nie mówią, tak jak u Józefa Flawiusza, lecz „Opowiadanie o Słowie czyli o Jezusie”. Zanim Łukaszowa księga opowiadająca o Jezusie została przez jej czytelników nazwana Ewangelią, nosiła, podobnie jak trzy inne księgi o Jezusie, tytuł „Pamiętniki”²⁰. Tytuł ten oddawał dobrze pierwszoplanowy charakter dzieła, które jest świadectwem o Jezusie Chrystusie. Jest on postacią historyczną i przedmiotem wiary. Z czasem przyjęła się nazwa Ewangelia czyli Dobra Nowina. Jest to ostatnia ewolucja tego słowa występującego aż 72 razy w Nowym Testamencie. Przesłanie głoszone ustnie staje się pismem: „Pamiętniki Apostołów nazywane są Ewangelią”²¹. Są one spisaniem nauczania Ewangelii przez Jezusa Chrystusa²². Nazwa odnosi się wprost do zbawczego przesłania, jakie zawiera. Dostrzegamy tu ewolucję nazewnictwa i recepcji „Opowiadania o Słowie czyli o Jezusie” Łukasza.

Ważność wstępu księgi Łukasza skłania do wzięcia pod uwagę pewnego porządku historycznego, jaki on w nim ukazał. Uwzględniając tę intencję twórczą

²⁰ Justin, *Apologie pour les Chrétiens*, I, 66, 3, introd., texte critique, trad. et notes Ch. Munier, SCh 507, Paris 2006, s. 306:

Οἱ γὰρ ἀπόστολοι ἐν τοῖς γενομένοις ὑπ’ αὐτῶν ἀπομνημονεύμασιν, ἃ καλεῖται εὐαγγέλια. – Apostołowie w napisanych przez siebie Pamiętnikach, zwanych Ewangelią, podali nam, że otrzymali takie przykazanie. Jezus wziął chleb, dzięki składał, P.P. Verbarken, M. Starowieyski, *Ojcowie Kościoła. Panorama patrystyczna*, Warszawa 1991, s. 36-39. Ewangelia nie dorównuje swoją obszernością *Dziejom Apostolskim*, które nie są tylko „prostymi pamiętnikami”, zob. A. Lisiecki, *Wstęp*, w: Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna. O męczennikach palestyńskich*, POK 3, Poznań 1924, XXI.

²¹ Justin, *Apologie pour les Chrétiens*, dz. cyt.: zob. C. Spicq, *Lexique Théologique du Nouveau Testament*, Éditions Universitaires de Fribourg, Éditions du Cerf 1991, s. 601.

²² Zob. H. Merkel, *La pluralité des Évangiles comme problème théologique et exégétique dans l’Église ancienne*, Berne-Francfort 1978.

i odnosząc się do ustalonej wyżej struktury wydarzeniowej a także respektując tradycję, która szukała nazwy dla jego dzieła, można podjąć próbę nadaniu mu tytułu. W tym może nam pomóc wzięcie pod uwagę drugiej księgi jego dzieła tj. *Dziejów Apostolskich*, które w innym studium nazwaliśmy „*Dziejami pierwotnego Kościoła*”. Rzeczywiście te dwie księgi mają tworzyć jedną całość. Jak nazwać tę księgę, która poprzedza tę drugą dotyczącą dziejów Kościoła? Opowiadanie o życiu Jezusa? Pamiętniki o Jezusie Chrystusie? Dobra historia o Jezusie Chrystusie? O dziele dokonanym przez Jezusa Chrystusa? Koncentracja tylko na dziele Jezusa Chrystusa w pierwszej księdze Łukasza wydaje się pomijać tematykę jego drugiej księgi. Jednak można zadać pytanie, czy dzieło Jezusa jest czymś innym, niż dzieło, które Kościół ma podjąć, nim żyć i je propagować? Gdyby tak było, to byłyby dwie różne problematyki Łukaszkowe. Pierwsza problematyka nie odnosiłaby się do historii o rodzącym się Kościele, gdyż jest nią druga, która odnosi się do Kościoła po odejściu Jezusa i przyjściu Ducha. Lecz czy można tak rozgraniczyć te dwie rzeczywistości? Pierwsza księga jest z pewnością historią o Jezusie wypełniającym swe dzieło zbawcze i kładącym fundamenty pod budowę Kościoła. A może od początku Jezus włączył formowany Kościół w swe dzieło zbawcze? Z tego wynikałoby, że Kościół od początku ma udział w zbawianiu. Jest to prawdą chociażby z tego względu, że jest on odbiorcą i „partnerem” zbawienia.

Historycznie ujmując, Kościół ma swoje miejsce od początku życia Jezusa na ziemi. Jest to miejsce, które nie umniejsza dzieła Zbawiciela, który jest inicjatorem, budowniczym, projektantem, nauczycielem, mesjaszem, prorokiem, królem, Panem Kościoła, zapraszającym do współpracy z Nim²³. Bez tych, których zgromadził nie mógłby przeżyć tak tej historii. W tej swojej historii budował Kościół przez swoje słowa i czyny. Ten aspekt Ewangelii Łukaszkowej uwidacznia się w naszym podziale jej treści. Uwidacznia się to szczególnie w VI części, która zaczyna się ustanowieniem dwunastu apostołów. W dzieje Jezusa wpisane są zatem dzieje tych, którzy przynależą do Niego i którzy tworzą zgromadzenie wokół Niego, które nazwane będzie Kościołem. Jezus spędza z nimi wiele czasu, wiele z czynów wzbudzających w nich zdumienie i osłupienie wyjaśnia im na osobności. Wiele z nauk przerastających ich zrozumienie przybliża im szczegółowo, dokonuje wobec nich wielu znaków, które dla tłumów byłyby zwykłą sensacją, posyła ich w Swoim imieniu i obdarza ich wreszcie autorytetem głoszenia i czynienia na Jego pamiątkę tego, co On uczynił wobec nich, dla nich i dla wielu. Szczególnym wydarzeniem, które naznaczyło Kościół była Pascha Jezusa, co dobitnie wyraża liturgia i teologia. Przebicie boku Jezusa oraz wypłynięcie krwi

²³ Zob. cechy eklezjologii w Ewangelii wg. św. Łukasza, który jest zwany pierwszym teologiem Kościoła, J. Kudasiwicz, Łukasz – ewangelista historii zbawienia, „Roczniki Teologiczno Kanoniczne” 32 (1985), z. 1, 89.

i wody z tego boku przyczyniło się do narodzenia Kościoła i jest źródłem jego sakramentów²⁴. Słowem, Jezus wiąże swoje życie z ludźmi, którzy stają się Jego Kościołem²⁵. Nie ma możliwości rozdzielenia Jezusa Chrystusa i Jego Kościoła²⁶.

W tytule Ewangelii nie powinny być zatem pominięte te dwa elementy: Jezus i Jego Kościół. Jezus dokonujący swego dzieła włącza w nie Kościół, jednocześnie tworząc go swoim słowem, czyniąc go jakby sakramentem zbawienia²⁷. Ewangelia jest u źródeł tego czasowego procesu rodzenia Kościoła przez Jezusa w Jego dziele zbawienia. Pierwsza księga Łukasza – Ewangelia – mogłaby być nazwana „Dziejami Jezusa Chrystusa i Jego Kościoła”. Dzieje odpowiadałyby nazwie „Pamiętniki”, które były tworzone przez Łukasza w Kościele i dzięki pamięci Kościoła. Jest to zatem spojrzenie Kościoła, który reprezentuje jeden z jego członków. Dzięki Kościołowi Łukasz zna dokonania Jezusa Chrystusa. Jednym z największych i szczególnie trwałych Jego dokonań było założenie Kościoła. Jednak w centrum uwagi musi pozostać Jezus Chrystus jako postać hi-

²⁴ Zob. Jan Chryzostom mówił, że niewymowna tajemnica dokonała się gdy Chrystus został przebity włócznią, Z Jego przebitego boku narodził się Kościół. PG 51, 229. Prefacja o Najśw. Sercu Pana Jezusa nr 48: „Z Jego przebitego boku wypłynęła krew i woda, i tam wzięły początek sakramenty Kościoła, aby wszyscy pociągnięci do otwartego Serca Zbawiciela z radością czerpali ze źródeł zbawienia”, *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, Pallottinum, Poznań, 1986 s. 65*. „Historia Kościoła zaczyna się zatem jeszcze za życia Jezusa. Poprzez akty ustanawiające Kościół, zwłaszcza powołanie apostołów i ustanowienie Eucharystii” (Mk 3, 13 nss.). Autor pod tytułem „Narodziny Kościoła” pisze: „Tajemnica Kościoła rozpoczyna się od śmierci Jezusa na krzyżu (J 19, 34). Jako rzeczywistość historyczna Kościół wkroczył na scenę dziejów powszechnych w Jerozolimie w Zielone Świątki roku 30 po narodzeniu Chrystusa”, A. Läßle, *Mała historia Kościoła*, Poznań 2007, s. 6, 9.

²⁵ Nauka o związku Jezusa Chrystusa z Kościołem jest rozwinięta w szczególny sposób przez Pawła z Tarsu: „wy jesteście Ciałem Chrystusa”. Te słowa wskazują na kolejny, drugi, etap rozwoju, wzrostu, świadomości relacji Kościoła – wspólnoty do Chrystusa. Jest to swoiste utożsamienie wspólnoty z Chrystusem, zob. Z. Kiernikowski, *Kościół wspólnotą odkupionych grzeszników*, Kraków 2003, 89.

²⁶ Stawiano sobie w historii pytania dotyczące woli Jezusa w założeniu Kościoła. A. Von Harnack a potem A. Loisy i R. Bultmann negowali opinię, że Jezus powoływał przez swe słowa i czyny jakieś formy Kościoła, które by świadczyły o jego aspekcie organizacyjnym. Jeden z ojców modernizmu Alfred Loisy (1857-1940) zostawił wyrażenie: „Jésus annonçait le royaume, et c'est l'Eglise qui est venue” – „Jezus głosił Królestwo Boże, a powstał Kościół”. Zob. S. Pié-Ninot, *Jésus et l'Eglise*, w: dir. R. Latourelle et R. Fisichella, *Dictionnaire de Théologie Fondamentale*, Bellarmin-Cerf 1992, s. 325; A. Descamps, *Jésus et l'Eglise*, Louvain 1987.

²⁷ Sobór Watykański II uczy, że „Kościół jest w Chrystusie niejako sakramentem czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (KK 1). Idąc zaś za św. Cyprianem z Kartaginy (+256) [Cyprian, *Epist.* 69, 6: PL 3, 1142B] poucza, że „Bóg powołał zgromadzenie tych, co z wiarą spoglądają na Jezusa, sprawcę zbawienia i źródło pokoju oraz jedności, i ustanowił Kościołem, aby ten Kościół był dla wszystkich razem i dla każdego z osobna widzialnym sakramentem owej zbawczej jedności” (KK 9); „Nam de latere Christi in cruce dormientis ortum est totius Ecclesiae mirabile sacramentum. – Albowiem z boku Chrystusa umierającego na krzyżu zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła” (KL 5). Sobór Watykański II potwierdza Tradycję, która widziała w Jezusie założyciela Kościoła. „Tajemnica Kościoła świętego ujawnia się w jego założeniu. Pan Jezus bowiem zapoczątkował Kościół swój głosząc nadejście Królestwa Bożego” oraz „Chrystus, jedyny Pośrednik, ustanowił swój Kościół święty, tę wspólnotę wiary, nadziei i miłości tu na tej ziemi, jako widzialny organizm” (KK 5, 8).

storyczna, ale pozostająca w swoim Kościele. Takie przesunięcie akcentów jest spowodowane tytułem drugiej księgi dzieła Łukasza „Dzieje pierwotnego Kościoła”. A zatem pierwsza księga może być nazwana „Dzieje Jezusa Chrystusa założyciela Kościoła”.

Zakończenie

Pierwsza księga Łukasza jest Ewangelią mówiącą o Jezusie i o zapoczątkowanym za Jego czasów Kościele. Nie można zatem nie docenić jej aspektu wydarzeniowego i chronologicznego. Łukasz jest historykiem, który szuka logiki w przeszłości osoby Jezusa Chrystusa, korzystając ze świadectw Kościoła i interpretując je z punktu widzenia swej wspólnoty kościelnej. W swoim dziele zaznacza on wprost perspektywę historyczną. Historia Jezusa w wydaniu Łukasza otrzymuje rozszerzenie o opowiadania dotyczące Jego najmłodszych lat oraz czasów po Jego śmierci i zmartwychwstaniu. Struktura literacka dzieła Łukaszowego, którą zaproponowaliśmy, akcentuje aspekt wydarzeniowy historii Jezusa z Nazaretu. Pascha Jezusa jest szczególnym momentem w Jego historii, w którym dzieło Jezusa osiąga punkt kulminacyjny. Nie dokonuje się to bez związku z Kościołem, ale przy jego udziale. Kościół zyskuje wówczas teologicznie nową jakość. Ten moment jest momentem kościelno-twórczym a jednocześnie potwierdzeniem chrystologicznego charakteru historii Kościoła. I odwrotnie, w tym momencie Jezus staje się szczególnie kościelny czyli ma wymiar eklezjologiczny. Kościół zawsze był świadomy tej chrystologicznej jakości, co zaznaczyli szczególnie: papież Pius XII w encyklice „Mistici Corporis Christi” i ojcowie Soboru Watykańskiego II. Kościelno-twórcze wydarzenie Paschy jest podstawą ujęcia pierwszej księgi dzieła Łukasza, jako dzieła o charakterze historiozbawczym. Ten sposób przybliżenia Ewangelii wg św. Łukasza wyraża zaproponowany tytuł: „Dzieje Jezusa Chrystusa założyciela Kościoła”. Miałby on określać na nowo charakter tej Ewangelii.

Jak każda księga Pisma Świętego, tak i Ewangelia, dzieło Łukasza, jest teologicznie zorientowane, ale to nie ujmuje mu nic z jego historii. Wręcz przeciwnie interpretacja teologiczna pozwala lepiej ją czytać; nie ma bowiem historii bez interpretacji. Bez historii, wydarzenia związane z Jezusem Chrystusem stają się swoście pojmowanymi mitami lub suchymi prawdami, które nie mają mocy przyciągania tych, dla których się dokonały. Dlatego rodzi się postulat, aby podejście do Ewangelii stało się podejściem uwzględniającym aspekt historyczny, w którym dominuje przekaz narracyjny. Miałoby ono polegać m. in. na opowiadaniu zdarzeń i wydarzeń, które pochodzą z przeszłości, a które wciąż mają wpływ na życie Kościoła.

Podejście historyczne czyli wydarzeniowe do Ewangelii może być metodą czytania i medytacji jej treści. Jest uzasadnione pytanie, czy nie należałoby

uzupełnić i ubogacić nasze sposoby czytania Ewangelii o jej wymiar historyczny. Lektura uwzględniająca historię rozumianą tak, jak ją Łukasz rozumiał, sprawia, że postacie, o których czytamy, stają się bliskie czasowo-przestrzenne, czyli takie, jakimi byli bohaterowie Ewangelii. Wtedy spotkanie z nią daje wypoczynek duchowi ludzkiemu i sercu. Karmi umysł i wyobraźnię. Podkreśla realność i aktualność działania Boga w historii. Wiara jest darem Bożym, ale potrzebuje Ewangelii, w której odczytuje tajemnicę Jezusa Chrystusa i Jego Kościoła w historii.

Aspekt historyczny postaci Jezusa Chrystusa jest najczęściej obecny nie wprost w odczytywaniu Jego słów i dzieła. Przykładem tego są listy Ignacego z Antiochii (+107), broniącego człowieczeństwa Jezusa Chrystusa przeciwko heretykom²⁸. W swym zaangażowaniu podejmuje on nie wprost obronę Jego historyczności. Nie pisze historii, lecz listy, w których jest zawarta historia Jezusa Chrystusa. Bowiem bez cielesności Jezusa Chrystusa nie istnieje Jego historia. On nie istnieje bez realnego ciała. Jest to znak, że już zaczęła się na dobre historia wiary w Jezusa Chrystusa i jej przekaz, jej celebrowanie czyli liturgia, jej obrona i jej wyjaśnianie czyli teologia.

Spojrzenie na osobę Jezusa Chrystusa, które odnajdujemy w Ewangelii Łukasza pozwala nam wrócić do rozumienia bardziej całościowego jego centralnej postaci. Historia Jezusa Chrystusa ma związek z Kościołem. Jest ona w pewnym sensie historią Kościoła. Staje się to zachętą do budowania tej jedności dla chrześcijan opartej na ich Panu Jezusie Chrystusie i na przyjętej obietnicy Ducha Świętego. Łukasz kontynuuje tę historię w drugiej księdze swego dzieła²⁹.

²⁸ „Bądźcie więc głusi, kiedy wam mówią o czymś innym niż o Jezusie Chrystusie, z rodu Dawida, Synu Maryi, który naprawdę się narodził, który jadł i pił, naprawdę był prześladowany za Poncjusza Piłata, naprawdę został ukrzyżowany i umarł, a oglądały Go niebo i ziemia i otchłań. On też naprawdę powstał z martwych. To Jego Ojciec wskrzesił Go. Ojciec również na Jego podobieństwo i nas wierzących w Niego wskrzesi w Jezusie Chrystusie, poza którym nie ma dla nas prawdziwego życia. Jeśli zaś, jak to mówią niektórzy bezbożnicy, to jest nie wierni, cierpiał On tylko pozornie – oni sami istnieją pozornie! – po cóż ja jestem więźniem? Po cóż pragnę walczyć z dzikimi zwierzętami? A więc umieram daremnie! Tak więc kłamię przeciwko Panu!”, A. Świderkówna, *Ojcowie Apostolscy*, PSP, t. XLV, 79; cyt. za Sz. Pieszczoł, *Patrologia. Ojcowie mówią*, t. 2, Gniezno, 1994, 11. Tekst oryginalny: Ignace d'Antioche, Polycarpe de Smyrne, *Lettres, Martyre de Polycarpe*, Paris 1998, SC 10bis, *Aux Tralliens* IX, 1-2, 101.

²⁹ Zob. J. Wojda, dz. cyt., s. 675-697; A. J. Najda, *Historiografia paradygmatyczna w Dziejach Apostolskich*, „Rozprawy i Studia Biblijne” 39, Warszawa, Vocatio 2011.

Summary

Reading the history of Jesus Christ in the Gospel according to St. Luke

The history of Jesus of Nazareth makes always the very important subject of Theology and practice of the Church. Taking the criterion of events as the key of interpretation of Gospel according to Luke, the author proposes the analysis of work of Luke. Biblical exegesis doesn't often lay an accentuation on the history which constitutes one of essential elements of Gospel – in this case the one according to St. Luke. A lot of events narrated there allow to follow the evangelical narration. The event which constitutes the historical top is the Pesah of Jesus Christ. The events searched and qualified help to elaborate some literal structure of the Gospel which is the matter. Entirety of evangelical work of Luke may be conceived better through an effort to give the new title to the Gospel. The following title: The historical narration of Jesus Christ the founder of the Church permits better apprehend the ecclesiastical aspect of the Gospel according to St. Luke.